

Amr, zâhid ve müttaki olduğu halde, kaderi reddetmesi sebebiyle olacak ki hadis otoritelerince sika* kabul edilmiş, hatta yalancılıkla itham edilmiştir (bk. Buhârî, VI, 352-353; İbn Hibbân, II, 69-71). Bununla birlikte Süfyan b. Uyeyne ve Süfyan es-Sevrî ondan hadis nakletmişlerdir. Kıyasın mahiyeti ve haramın tarifi konusunda kendisinden nakledilen görüşlerle, nebîz*ın mubah, çalgının haram olduğu vb. konularda verdiği fetvalardan, onun fıkıhla da ilgilenildiği anlaşılmaktadır (bk. *Elr.*, I, 992).

Amr b. Ubeyd, Hasan-ı Basrî'nin vefatından sonra ekolünün liderliği konusunda Katâde b. Diâme ile yarışmış, Vâsıl'ın yanında yer aldığı için bu mücadeleyi kaybetmiş, fakat i'tizâlî fikirleri benimsedikten sonra da sadık bir talebe olarak hocasının görüşlerini rivayet etmekten geri durmamıştır. Nitekim Hasan-ı Basrî'nin tefsirle ilgili görüşlerini Amr'ın rivayeti yoluyla öğrenebilmekteyiz. Vâsıl'ın ölümünden sonra Mu'tezile'nin görüşlerini yaymaya çalışan en yaşlı temsilci olması, mezhebin kurucusu kabul edilmesine yol açmışsa da kaynaklar bu görüşleri Vâsıl'dan öğrendiği konusunda birleşmektedir. İbn Teymiyye, Amr b. Ubeyd'in bilhassa kader ve vâfid konularında Mu'tezile'ye tesir ettiğini kaydeder (*Mecmû'u fetâvâ*, XII, 311).

Bazı kaynaklar Amr b. Ubeyd'in Dehriyye'den olduğunu zikrederse de bunu doğru kabul etmek mümkün değildir. Onun gerek Dehriyye'ye nisbet edilmesi gerekse hadiste sikadan sayılmaması, muhafazakâr görüşlerden ayrılıp Mu'tezilî fikirleri benimsemesi sebebiyle hakkında tarafsız davranılmadığının bir işareti sayılmalıdır. Zira cerh ve ta'dîl* kitapları dahil olmak üzere bütün kaynaklar Amr'dan ittifakla zâhid, âbid ve müttaki diye bahsetmektedir. İbn Hacer'in de onun hakkında söylenen menfi sözlerin asılsızlığına dikkati çekmesi bu kanaati destekleyici mahiyettedir. Ömrünün sonlarında Mu'tezilî fikirlerinden döndüğü nakledilirse de (bk. Hatîb, XII, 170 vd.), görüşlerini kendisinden sonra Amriyye fırkasının devam ettirmesi bu rivayetin isabetsizliğini gösterir. Bişr b. Mu'temir de onun görüşlerini Amriyye fırkasının devam ettirdiğini söyler.

Birçok eseri olduğu nakledilen Amr'dan günümüze kadar intikal eden, sadece Hasan-ı Basrî'den rivayet ettiği birkaç tefsir sahifesinden ibarettir (bk. Sezgin, I, 597). Kaynaklarda kendisine nisbet edilen eserler ise şunlardır: *er-Red*

'ale'l-Kaderiyye, Kitâbü'l-'Adl ve't-tevhîd, Eczâ'ü selâsemi'e ve sittün. Ayrıca birçok hutbe ve risâlesinin bulunduğu da kaydedilmektedir.

Dârekutnî Amr'ın görüşlerini *Ahbabu 'Amr b. 'Ubeyd ve kelâmuhû fi'l-Kur'ân* (Zâhiriyye Ktp., nr. 106/107) adlı eserde toplamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 23; III, 157; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 482-483; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VI, 352-353; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 273; Es'arî, *Mağâlât* (Ritter), s. 222; Mes'ûdi, *Mürücu'z-zeheb* (Abdülhamid), s. 313-314; İbn Hibbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, Halep 1396, II, 69-71; Kâdi Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, Kahire 1384/1965, s. 137-138, 588, 714; a.m.f., *Fazlü'l-i'tizâl ve tabakâtü'l-Mu'tezile* (nşr. Fuâd Seyyid), Tunus 1393/1974, s. 242-250; Bağdâdî, *el-Farq* (Abdülhamid), s. 121; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XII, 166-188; İsfarayîni, *et-Tebsîr*, s. 42; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 48-49; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 460-462; İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetâvâ*, XII, 311; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VI, 104-106; İbn Kesir, *el-Bidâye*, X, 78-80; Teftâzânî, *Şerhu'l-'Aşkâ'id*, s. 39; İbnü'l-Murtaza, *Tabakâtü'l-Mu'tezile*, s. 35-36; a.m.f., *el-Münve ve'l-emel* (nşr. T. W. Arnold), Leipzig 1902, s. 11; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 70-75; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'ade*, II, 165; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 338; Sezgin, *GAS*, I, 597; Ali Sâmî en-Neşşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, İskenderiye 1966, I, 458-469; et-Tarâzî, *Mevsû'atü't-târîhi'l-İslâmî ve'l-hadâratü'l-İslâmiyye li-bilâdi's-Sind ve'l-Bencâb*, Cidde 1403/1983, I, 482-484; Kays Â-i Kays, *el-İrânîyyün ve'l-edebü'l-'Arabî*, Tahran 1984, I/1, s. 45-49; Sâlih el-Hamarine, "Amr b. 'Ubeyd ve 'alâkâtühü bi-Ebî Ca'fer el-Mansûr", *el-Mü'errihu'l-'Arabî*, XXII, Bağdad 1982, s. 205-214; "Amr", *IA*, I, 415; W. Montgomery Watt, "Amr b. 'Ubeyd", *EI*² (Fr.), I, 467; J. Van Ess, "Amr b. 'Obayd", *Elr.*, I, 991-992.

AVNİ İLHAN

AMR b. UTBE

(عمرو بن عتبة)

Amr b. Utbe b. Ferkad es-Sülemî
(ö. 22/643 [?])

İlk zâhidlerden.

Küfe'de doğdu. Babası, 17 (638) yılında Küfe'ye yerleşen sayılı Arap zenginlerinden olup Hz. Ömer devrinde birçok sefere katılmış, Tekrîr, Şehirzor ve Samgan gibi bazı şehirlerin fethinde kumandan olarak görev almış, Azerbaycan ve Musul valiliği yapmıştır. Varlıklı bir aile muhiti içinde doğup büyüyen Amr'ın muhadramûn* dan olduğu anlaşılmaktadır. Onun zühd yolunu seçmesi babası Utbe'nin hoşuna gitmedi. Amr, muhadramûndan olan yakın dostu Mî'zad (معز) b. Yezîd el-İclî ile birlikte Küfe yakınlarında bir mescid yaptırdı. Bu olay

tasavuf tarihinde "halvette ibadet" fikrinin ve tekke düşüncesinin ilk örneği sayılabilir. Mescidin inşasından sonra Amr ve Mî'zad'ı tenkit edenler de çıkmıştır. Nitekim Abdullah b. Mes'ûd'un kendilerini ziyaret ederek, "Helâk mescidini yıkmaya geldim" dediği rivayet edilir.

Amr, Allah'tan üç şey istediğini, bunlardan ikisine kavuştuğunu söylerdi. Elde ettikleri, dünyanın hiçbir varlığına değer vermeyen mükemmel bir zühd hayatı ile namaz kılmaya elverişli güç ve kuvvetti. Üçüncü arzusu ise şehid olmaktı. Nitekim, kendisi gibi zühd yolunu seçen arkadaşları Alkame el-Küfî, Mî'zad el-İclî ve Yezîd b. Muâviye en-Nehâî (النخعي) ile birlikte babası Utbe'nin kumandasında katıldığı bir gazâda şehid oldu.

Süfîlerin, "Halka hizmet, hakka hizmettir" şeklindeki görüşlerinin temelini Amr'ın "sohbet" ve "dostluk" anlayışında bulmak mümkündür. O, dostluk için hizmeti şart koşar, arkadaşlarının her türlü hizmetini görür, hayvanlarını otlatır, timar ederdi.

Amr, rivayetleri çok fazla olmamakla birlikte güvenilir bir hadis râvisi sayılır. Abdullah b. Mes'ûd ile Sübey'atü'l-Eslemiyye'den kitâbet* yoluyla hadis almış, Şa'bî ve daha başka muhaddisler ondan rivayette bulunmuşlardır. Bazı kaynaklar onun az hadis rivayet etmesini ibadetle fazla meşgul olmasıyla açıklar.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 196, 206-207; Belâzürî, *Fütühu'l-büldân* (trc. Mustafa Faydal), Ankara 1987, s. 468-470, 472, 476-479; Taberî, *Târîhu* (Ebü'l-Fazl), IV, 37, 39, 79 vd., 153-155, 246-247; *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 250; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 155-158; İbnü'l-Cevzi, *Şifâtü's-safve*, III, 68-72; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 75-76; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VII, 72, 122; Münâvî, *el-Keşküb*, I, 144.

MUSTAFA BİLGİN

AMR b. ÜMEYYE

(عمرو بن أمية)

Ebû Ümeyye Amr b. Ümeyye
b. Huveylid ed-Damrî
(ö. 60/679-80'den önce)

Sahâbî,

Hz. Peygamber'in elçilerinden.

Bedir yöresinde yaşayan Benî Damre kabilesindedir. Hz. Peygamber'in amcası Hâris'in torunu Sühayle bint Ubeyde ile evlendiği için onun soyundan gelenler Kureys'in Benî Abdüşems kolu mensup-